

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XL. évf.

Julius—Augustus

4-ik füzet.

Katholikus és protestans erkölesiség.

A dogmák világából ezuttal szálljunk alá. Vizsgáljuk az *életet*, a mint volt és van. Ugy is vallási tekintetben a dogmai különbségek csak annyiban lényegesek, a mennyiben különböző erkölesi életet eredményeznek. Az elvi ellentétek a gyakorlati életben esúcsosodnak ki. A mint a fát gyümöleseiről, úgy a hitet a cselekedetekből lehet megismerni. „A hit cselekedetek nélkül halott.“ A Mózes, Buddha, Confucius, Zoroaster, avagy a Mohamed vallásának az általa teremtett erkölesi élet adja meg jellegzetességét. A mennyire különböznek egymástól a világ vallásai, annyiféle az élet-eszmény, melyet mint legfőbb jót hiveik elébe állítanak. Mózes a törvényességben, Zoroaster a rossz ellen való küzdelemben, Buddha a Nirvánában, Confucius az állam fölvirágoztatásában tüzte ki a vallás gyakorlati célját. A vallás annál inkább megfelelt hivatásának, mennél nagyobb mértékben tudta hiveit a kitűzött élet-eszmény szolgálatába állítani.

A hit és élet, a vallás és erkölcs e szoros viszonyát a kereszténység tünteti fel a legvilágosabban. Már első megjeleneésekor az alapító Jézus személyében az elv és gyakorlat, a hit és cselekedet teljes összhangot mutatnak. Azóta a keresztények sok hitfelekezetre szakadtak s különféle confessiókat alkottak; de mindenik abban kereste léte jogosultságát, ha megfelelő keresztényi életben nyilatkozhatott meg. De milyen a valódi keresztényi élet? E kérdésen törik meg az egység s erre annyiféle a felelet, a hány felekezet van a kereszténység kebelén.

Mellőzve a kisebb árnyalatokat, a kereszténység két fő fejlődési fokának: a katholicismusnak és a protestantismusnak élet-eszményét kívánjuk a lehető történelmi világításban bemutatni, hogy ez által a kath. és protestans erkölesiség közti különbség nyilvánvalóvá legyen.

A mikor a katholicismus élet-eszményeire akarunk rámutatni, akkor nem kell annak egész területét bejárunk. A katholicismus ugyanis kettős erkölcsiséget ismer. Egyik, a mely a *világban* nyilvánul; a másik, a mely a *világon kívül* valósul meg. Ez utóbbi jár a valódi tökéletes élet útjain. A világról való lemondás s annak sokféle kísértéseitől való szabadulás által jut az ember az üdvösség egyedül biztos ösvényére. „Mennél nagyobb a világtól való undorodásunk, annál nagyobb tökéletességünk“ — így vélekednek a kath. írók. Az életnek e szebb, jobb, tökéletesebb és kívánatosabb alakja: *a szerzetesség*. Ennek keretén belül lehet valódi keresztényi életet élni. Az igazi szerzetes a tökéletes keresztény, kiben a kereszténység legszebb eszményei megvalósulnak. Így hát a katholicismus élet-eszménye a szerzetességben jutott kifejezésre, vagyis a szerzetesség által a különböző korokban ápolt élet-eszmény mindig a katholicismus legfőbb eszménye volt. Hogy ez eszményt s annak különböző változatait megismerhessük, röviden be kell pillantanunk a szerzetesség történetébe.¹

A szerzetesség az ember és a világ dualistikus felfogásán alapszik. Kétségtelen, hogy e felfogás gyökerét, már az evangéliumban megtaláljuk. A test és a lélek, a világ és istenországa gyakran mint egymásnak ellenségei jelennek meg. Bármilyen beeses a test, de azért csak annak a megöldökltetése után jut uralomra a szellem és a világ meggyőzése által mehet az ember az istenországába. Ez a felfogás többféle alakban nyer kifejezést az új testamentumi iratokban. De hogy ez alapon a szerzetesség kifejlődhessék, arra különböző körülmények folytak be.

Az első a világ közelgő végének a hitéből származott. Ez a világ csak egy arasznyi. Minden nap lehet várni a végét. Nehéz ítélet következik. A hátra levő rövid idő nem érdemli meg, hogy az ember a világ kívánalmait szerint rendezkedjék be. Sokkal jobb itt lemondani minden örömről és élvezetről, s ezeket az ezután következő igaz „életre“ fentartani. A pogányság minden intézménye a Sátán muukája; de ők (a keresztények) egy jövődő boldog országnak a tagjai. Az elmulás és

¹ A szerzetesség történetének ismertetésében Harnack: *Das Mönchthum, seine Ideale und seine Geschichte*“ cz. művét fogjuk követni.

halál kívánatos, mert az által juthat el az ember az igaz „életre“. S hogy annál biztosabban eljusson, szükséges az önmegtartóztatás s az állati élet elfojtása. A legrégibb keresztények ilyen nemű hitében s annak egyoldalú felfogásában találta meg a szerzetesség első táplálékát.

A 2-ik évszázban már fellépett a *gnosticismus* az egyházban. Bármennyire idegen a kereszténységre nézve ez az új tan, még sem lehet tagadni az erkölcsi életre való befolyását. A szellem és anyag, Isten és világ, világosság és sötétség dualismusa s ezeknek örökre kibékíthetlen ellentéte a gnosticismusban csúcsosodik ki. Az ember csak úgy egyesülhet a világosság forrásával: Istennel, ha az askesis által kiöli magából az ördögi természetet, a mi a Demiurg műve. E pogány talajban fogamzott iránynak erős szószólói voltak az egyházban, s ezért nem is tűnt le a nélkül, hogy a ker. tudatra befolyást ne gyakorolt volna. De ennél sokkal súlyosabb válság elé idézte az egyházat a 2-ik évszáz közepén fellépett *montanismus*. Ugyanis az egyház újabb tagokkal növekedett. Az új tagok nem nyerhettek kellő oktatást a ker. hitben, pogány eszméket hoztak az egyházba, s ezek mindinkább kiszorították az eredeti ker. hitet. Az egyház kezdett elvilágiasodni. A régi lelkesedés tüze többé nem lángolt. A parusia hite elveszítette erejét. A keresztény hit e lankadása és elvilágiasodásával szembe lépett fel a montanismus, mely a kereszténység eredeti eszményeinek a helyreállítását követelte. A világ közelgő végét élénk színekkel rajzolta. Az Úr eljövetelét s az erre következő nagy ítéletet hirdette. A chiliasmusról rajongó lelkesedéssel beszélt. Az istenországa és az ezer éves uralom egy fogalom volt előtte. Ennek eljöveteléért imádkozott naponkint a montanista. E hit s e hitből származott szigorú életszabályok által a montanisták kiváltak az elvilágiasodott egyházból. Hogy annál nyugodtabban várhassák a minden nap közelgő ítéletet, szigorú szabályok szerint ünnepeltek, böjtöltek és nőtlenségben éltek. Sőt, hogy annál szabadabban mehessenek az érkező Jézus elébe, mindenüket eladva, sokan a pusztába vonultak. E montanisták a későbbi szerzetesek előhírnökei. Egyben a montanismus megnyitotta a kettős erkölcsiség kapuját az egyházban.

Az egyház az elvilágiasodás útján a 3-ik évszázban még

tovább ment. Régi reményei már kihaltak, a testvéries élet és közösség megszűnt. A papuralom már előre veti árnyékát. A neoplatizmus s a görög bölesészet többi rendszere, melyekből mind többet vett fel magába, régi eszményeit teljesen elsötétítették. Az egyház kezdett már simulni az államhoz. Ilyen előjelek közt lépett át az egyház a 3-ik századból a 4-ikbe. Ennek már kezdetén megvalósult az állam és egyház egysége. Az egységet az egyház vallás-erkölcsi jellemének a levetkőzésével fizette meg. Többé nem tudta az egyén erkölcsi igényeit kielégíteni. Megelégedett a külső engedelmességgel s a cultus-formák megtartásával. Ez pedig a léleknek nem adta meg a kívánt nyugalmat. Ezért az elégedetlenség terjed s mozgalom indul meg az egyházban. Már a 3-ik évszázban voltak egyes remetek, kik a világról való lemondással s a pusztai élet tisztaságával igyekeztek megnyugtatni lelkiismeretüket. A 4-ik század kezdetén, a milyen mértékben terjedt az egyház elvilágiasodása, olyan mértékben növekedett a pusztán lakók száma, kik a családi és társadalmi élet minden kapcsolatát szétszaggatták, hogy annál biztosabban nyerjenek bűnbocsánatot s annál szabadabban elmerülhessenek az Isten szemléletébe. Így tehát az egyház maga kényszerítette az érzékenyebb lelkiismeretű embereket a remetei életre, miután elvilágiasodása által nem tudta őket biztosítani a ker. élet-eszmény elérhetése felől, különösen miután a római birodalom haldoklása a világ közelgő végének a hitét ismételten fölébresztette. Azonban a szerzetesek, bár az egyháztól különböző, sőt ellentétes utat választottak az üdvösségre, azért az egyházból el nem távoztak. Sőt semmi sem bizonyítja inkább az egyháznak már akkor is erős szervezetét, mint az, hogy a szerzetesek, bár az egyház téves iránya ellen léptek föl s nagy odaadással, sőt fanatizmussal szolgálták ügyüket, mégis az egyház irányát meg nem változtathatták.

A szerzetesség keleti talajban termett, hol különben is bizonyos öröklött askétai hajlam uralta a kedélyeket. Egyiptom sivatagjai már a legrégebb idő óta láttak askétákat. Az alexandriai iskolának s különösen Origenesnek a befolyása alatt itt született meg a ker. szerzetesség eszméje is. Thébai Pál és Remete Antal itt éltek, mint az első remetek. A Nilus mellett épült az első kolostor, a melybe Pachomius összegyűjtötte a

szétszórta élő remetéket, kiket megfelelő életszabályok alá helyezve, alapítója lőn a szerzetességnek.

Az üdvözülés vágya, a világ-gyűlölet és a munkakerülés ezeket csábította a magányba. Már a 4-ik százév közepén egy egész nagy, tarka társaság van együtt. A legkülönbözőbb vágy és érdek foglalja el a tagokat. Egyik menekül a társadalomtól, a másik hivatásától s az azzal járó munkától. Az egyiket viszi az őszinte vágy, a másikat a lelki betegség. Ott az egyik gyarapodni óhajt az ismeretekben, a másik menekül a tudománytól. A csendes bűnbánat mellett a hangos kicsapongások zaja is hallszik.

Az erős szervezet s a komoly, szigorú szabályok a különböző érdekeket és célokat egyesíteni akarták ugyan, de a valóságban mégis különböző fajú és elfajzásai vannak a szerzetességnek. Két irány jellemző különösen. Az egyiket azok képviselik, a kik a társadalomtól menekülve, a magányos szemlélődésben megszerették a munkát és természetet, s a festői művészetnek vagy az irodalomnak lettek a művelői. A másik irányban látjuk az úgynevezett hősi vezeklőket, a kik vadállatok módjára élnek, halálra éheztetik magukat, vagy pedig férgekkel kinoztatják testüket.

Keleten inkább az utóbbi irány érvényesült. Ennek kedvezett az egyház is, a midőn egy látszólag vallásos, de nagyon is fellengős s „erkölesszelettinek” nevezhető ker. eszményt állított fel, mely szerint a ker. hit nem a társadalmi rend és cél-tudatos élet által, hanem az emberiség megsemmisítése, az askezis által éri el igazi célját. Ezért nemesak az egyház, hanem a szerzetesség is lemondott minden történelmi cél-ról és feladatról. A keleti szerzetesség nem járult semmivel az emberiség szolgálatához, mert az ottani szerzetes ma is úgy él, mint ezelőtt évszázakkal: „csendes szemlélődésben és üdvös tudatlanságban”. Az V—VII. százévekben az egyházban érvényesítette ugyan fanatismusát és szerzetesi képzelődését, a minek nyomai vannak ama kor dogmatikai műveiben, de a püspökök reakciója legyőzte ezt a befolyást. Innen kezdve a keleti szerzetesség úgy a világgal, mint az egyházzal szemben a conservatismus képviselője lett. Tétlenségével őrizi a cultust és nemzeti erkölcsöket. Fellengős eszménye mellett a földön maradt. Ilyen silány a keleti szerzetesség története. És e tör-

ténet bizonyítja, hogy az evangélium alapján álló eszmények sorozatában a lélek megmentésére nem a legnagyobb eszme a világról való lemondás.

Minő más képet mutat a *nyugati* szerzetesség! Itt nem csak gazdag és színes története van magának a szerzetességnek, hanem az csinálta úgy az egyházi, mint a világi történelmet. Az egyház kellő közepébe helyezkedve, a történelemnek a leghatalmasabb factora lett. A keleti szerzetességből csakugyan ritka esetben emelkedett ki az egyéniség; de a nyugati szerzetesség története nem egyéb, mint a személyek és jellemeik története.

Miként volt lehetséges e nagy ellentét kifejlődése? Miként válhatott a nyugati szerzetesség ilyen erős történelmi tényezővé szemben a keleti tehetetlenségével? Hiszen keletről jött ide át. Sőt kezdetben nagy ellenszenvvel találkozott? E kérdésekre a keleti és nyugati faj közti különbségben, az egyházi célok eltéréseben, a természeti és culturalis viszonyok ellentétében találjuk meg a helyes feleletet. Nyugaton nem volt az a vak fanatizmus, a mely keletet jellemzi, hanem higgadtság és gyakorlati érzék, melyek a szerzetességet az egyházi érdekek szolgálatába tudták állítani. Nyugaton az egyház nemcsak az Istennek örökös, télen szemléletét tüzte ki ker. célul és eszményül, hanem a világnak meggyőzését is. Itt az egyháznak az államé mellett önálló célja és feladata volt, a mi okot szolgáltatott az egyház és állam közt folyt ama hosszú küzdelemre, mely a középkor történelmén végighuzódik. De a természeti viszonyok is más életre készítették a nyugati szerzeteseket, mint a keletieket.

A szerzetesi életnek a gyakorlati térre való vezetéseért az érdem Nursiai Benedeket illeti. A VI-ik évszázban olyan életrevaló szabályokat alkotott, melyek a szerzetesség fejlődésének egy újabb lépcsőjévé s minden ezután következő ilyen szabályoknak az alapjává lettek. A szerzetesi fogadalom örökös megtartása, a föltétlen engedelmesség, a rendszeres együttlakás, a munkára kötelezés voltak alapelvei ama szabályoknak. S minő eredményeket ért el e rend e szabályok alapján! A tagok munkássága folytán itt hatalmas erdőségek, amott sivatag pusztaságok változtak át termő talajjává. A tudományok különböző ágai lelkes művelőket találtak köztük. A kolostorok

a vallásos élet központjává lettek. A szerzetesség egyház lett az egyházban. Azonban teljes mértékben Róma befolyása alá engedte magát. Egyházi intézménynyé süllyedt s ez romlásának a forrásává lett. A Benedek által felállított eszmények lassankint elhomályosultak. A zárdákban a fegyelem meglazult s a rend felbomlott. A VIII. és IX-ik százévben hiába sürgették egyes lelkiismeretes szerzetesek a rend reformálását s eredeti eszményeihez való visszatérését. Mig végre a X. százévben az egyházzal együtt súlyos válságba jutott s úgy látszott, hogy a szerzetesség szerepét már teljesen eljátszotta.

Azonban már a X-ik százban megindult s a XI-ben elterjedt egy újabb reform-mozgalom, s a katasztrófát feltartóztatta. A clugny-i kolostor alapítása Franciaországban úgy az egyházra, mint a szerzetességre nézve korszakalkotó. Innen indult ki az a valóban katolikus reformatio, mely a nagy *Hildebrand* vezetése alatt a szerzetességet új czélok szolgálatába állította s ezáltal az egyházat viláгурalomra juttatta. Mi volt e mozgalom célja? Az, hogy a szerzeteseket a Benedek szabályainak szigorú megtartására kötelezze. Hogy különösen az askesist életre hívja s a világról lemondott barátok segítségével az egyházat viláгурalomra emelje. Ebből a célból, midőn Hildebrand éppen a clugny-i kolostorból VII. Gergely czimen a Péter székébe ülhetett, a világi papokat is a szerzetesek mintájára igyekezett formálni. Behozta a coelibatust és küzdött a simonia ellen, mert csak így vélte az egyház uralnát az egész világra kiterjeszthetni. A hierarchia érdekében fölébredt asketái szellem úgy az egyháznak, mint a szerzetességnek lendületet adott. A clugny-i zárda lett az a tüzhely, melyben az egyházi élet tüze először lánggra lobbant. Innen kiindulva, bizonyos vallási lelkesülés járta át nyugat népeit. Ennek az enthusiasmusnak következménye: a keresztes háborúk. A szentföldről az eddigi szerzetesi eszmények egy újabb elemmel gazdagodtak: „egyek lenni a megváltóval a szeretetben és az ő követésében“. Ez új elem az eddig szendergő egyéniségeket a zárda falai közt is fölébresztette, mi által az erkölesi élet is lendületet vett. Ebben a lendületben keletkeztek a Karthausi, Cistercita, Premontrei, Kármelita és más szerzetes rendek. Azonban a szerzetesség az egyházzal való erős szövetsége miatt még nem tudott a kellő magaslatra emelkedni. Mindenekben a viláгурalomra vágyó egy-

ház politikája vezérli s az általa előidézett reform is az egyházi céloknek szolgált. Így lett a világról való lemondás a világuralom alapjává, a gazdagság és hatalom forrásává.

Az egyház és a pápaság célját elérte. A világuralmat megszerezte. A hierarchia szervezetét kiépítette. Fény és gazdagság csillogása hamisította meg az evangéliumi egyszerűséget. És éppen ez volt, a mi ismételten katasztrófával fenyegette az egyházat. Dicsőségének és hatalmának a súlya alatt roskadozott. A gazdagság elvakította. Hűséges csatlósa: a szervezetesség lett ismét a megmentője.

Már maga az egyház is kénytelen volt meglátni azt a nagy távolságot, melylyel az evangéliumi egyszerűséget elhagyta. De az egyházban is mind sűrűbben emelkedtek a hangok, melyek az egyházi nyomás és a hierarchia túlkapásai ellen tiltakoztak. *Assisi Ferencz* a közelgő veszély nagyságának a sejtelmében az eddigivel egészen ellenkező eszményt állított az egyház elébe, mi által a szervezetességnek újabb irányt adott, az egyházat pedig egy időre megszabadította a katasztrófától. Az új eszmény volt az evangéliumi szegénység, szemben az egyház világhatalmával. Ez eszmény megvalósítására szervezte Szent Ferencz a *kolduló rendet*. Milyen mélységes buzgalom és nemes szándék jellemzi a férfi törekvéseit. Milyen nagy szolgálatot tett a kereszténységnek, midőn a pápaság mindent elnyelő gazdagságával szembe állította a szegénység koldustarisnyáját; midőn a szervezetességet, a mely eddig az aristokratia számára létezett csupán, népies intézménynyé tette s ezáltal az evangéliumot a nép körébe visszavitte. Mennyi lelket megnemesítettek az ő kolduló barátjai a sötét középkorban az őszinte bűnbocsánat hirdetésével! Hány az egyháztól elidegenedett lélek tért vissza az egyházba az új eszmény varázshatalma alatt! De magán az egyházon is meglátszott az új irány hatása. A politika helyett más teret választott a működésre. A tudományok és művészetek pártolására nyújtotta ki kezét. A legkiválóbb scholastikus írók az új egyházi irányból merítették az inspirációt. Ezek által az egyház, különösen miután a Domokos-rend is támogatta, erőt kapott a XIII-ik százévben megmegújuló eretnenség legyőzésére.

Fájdalom, a Szent Ferencz magas eszménye nem sokáig világolt az egyház előtt. A pápaság mindinkább érezte azt a

nagy ellentétet, mely az eszmény és az ő tényleges helyzete között fennáll. Ezért azt az eszményt mindenáron elhomályosítani igyekezett. Eretnek tannak jelen'ette ki a szegénység evangéliumát s a vagyonszerzésre különböző hamis jogczimeket eszelt ki. Magában a rendben is kitört a meghasonlás, a mennyiben egyesek ragaszkodni óhajtottak az eredeti szabályokhoz, mások meg a pápával egyetértőleg csak enyhítését kívánták. Az utóbbi irány győzött. A koldustarisnya magába fogadta az aranyakat. A szegénység jelszava alatt gazdagság lakozott. Így a Szent Ferencz által felállított eszmény vég-eredményében az erkölcsi fogalmak meghamisítására s az erkölcsi élet aláásására vezetett.

Még egy rendről kell megemlékeznünk, mely a nyugati szerzetességnek végső kifejlődése, mely a mult tanulmányain okulva, számió körütekintéssel értékesítette azokat a saját czéljaira. Ez a rend: a *Jezsuiták rendje*. Alapításának dicsősége a spanyol Loyola Ignác névéhez fűződik. A Loyola fanatizmusa ezt a rendet a XVI-ik évszázban a reformatio ellen állította fel. Nyíltan bevallott czélja: a viláгурalom. Ez egyetlen czél szerint ítél meg mindent. A szerzetesség régebbi eszményeit: az askesist, a világról való lemondást csak eszköznek tekinti a czél felé, s csak annyi értéket tulajdonít nekik, a mennyiben viláгурalmához hozzájárulnak. Annak érdekében felhasználja a szegénységet úgy, mint a gazdagságot, a vallást úgy, mint a politikát, a tudományt úgy, mint a tudatlanságot. Nem válogat az eszközökben, mert „a czél szentesíti“ azokat. Így egy egészen különleges erkölcsiségnek vetette meg az alapját. Az egyházzal szemben mindig megőrizte függetlenségét. Egyházi eszközzé soha sem süllyedt, mert jól látta, hogy elődeinek is ez volt a romlása. Sőt még az egyházat is kész a maga czéljainak alárendelni. Így lett a jezsuiták különleges erkölcsstanában az askesis politikává, a kegyesség mystikává s az erkölcs diplomatiává. E rend hatalma és befolyása előtt a többi rendek meghajoltak s ezáltal megszűntek történelmi tényezők lenni. Így tehát a szerzetesség utolsó autentikus szava, végakarata: a jezsuitismus.

Nem akarjuk a szerzetességnek a tudomány és a gyakorlati élet különböző téerein a multban szerzett érdemeit elvitatni; de már azt kérdésbe kell tennünk, hogy minő befolyás-

sal volt az *erkölcsei* életre? Járult-e valamivel az erkölcsei fogalmak tisztázásához az a szerzetesség, melyet kath. egyházi részről mindig a ker. élet legtökéletesebb alakjának tartottak? E kérdésre a felelet megvan a fenti vázlatos előadásban, mely a szerzetesség szálnalmas vergődését állítja elénk. Vajjon a szerzetesi élet magukat a szerzeteseket segíti-e egy olyan erkölcsei gyakorlatában, mely részükre az evangelium szerinti üdvösséget biztosítja? Nem, sőt ellenkezőleg, a szerzetesség lelki kevélységre vezeti az embert. A szerzetes a maga szentségének és tisztaságának gondolatával elámitja lelkiismeretét s meggyöngíti annak éberségét és őrködését. Az a hamis tudat, hogy helyzeténél fogva az üdv biztos útján van, megfosztja az alázatosságtól s büszkévé teszi Isten előtt. Szerzetesi helyzete naponkint eszébe juttatja a farizeus imáját: „Uram, hála-kat adok, hogy nem vagyok olyan, mint más emberek.“ Az ilyen elvakult lelkiismeret és szerzetesi fenhéjázás eredményezte azt az erkölcset, mely a reformatio korában napirenden volt, eme közmondás jelezvén a legjobban: „A mit az ördög irtózik megtenni, minden tartózkodás nélkül megteszi egy barát.“ A ker. erkölcseknek és üdvnek sokkal biztosabb útján van az a publikánus, a ki így imádkozik: „Uram! könyörülj rajtam, bűnösön“.

Hát kifelé, befolyása által mennyiben mozdította elő az erkölcsei életet? Keleten a társadalom kerülésével, a világ elhagyásával s „erkölcsefeletti“ fellengősségével a valódi ker. erkölcsek megölője lett, mert a ker. erkölcsek virágai a társadalmi élet talajában teremnek. Nyugaton fel-felcsillanó eszményeivel ideiglenes eredményeket ért el az erkölcsek mezején; de végeredményében mindenütt az ellenkező cél szolgálatába csapott át. Arra tanította a világot, hogy hangzatos jelszavak alatt miként lehet hamis portékát árulni. Ezáltal a ker. erkölcset meghamisította s azt világi célok szolgálatába állította. Az így meghamisított erkölcsek mellett volt lehetséges, hogy a szerzetesi fogadalom elveszítette minden komolyságát s arról egy német apát kedélyesen így nyilatkozott: „Semmi okom a három szerzetesi fogadalom ellen panaszolni. A szegénység fogadalmá-
ugyanis 100.000 arany évi jövedelmet hoz, az engedelmességi fogadalom a birodalmi fejedelmek mellé emelt, a mi pedig a harmadikat illeti: az Isten egy kedves családdal áldott

meg.¹ De a szerzetesség nemcsak meghamisította az erkölcsi fogalmakat, hanem az által, hogy minden meggondolás és önállóság nélkül idomította át eredeti eszményeit s adta oda magát az egyház hűséges szolgálatába, a rabszolgai erkölcsnek lett előmozdítója. Szóval akármelyik oldalát nézzük a szerzetességnek, abban nem hogy a keresztényi élet legtökéletesebb alakját látnók, hanem annak határozott ellentétét: a ker. erkölcsnek nyílt megtagadását s azzal ellenkező elvek szolgálatát. A szerzetesi erkölestanban a szabadság ismeretlen fogalom, az alázatosság: látszat, az engedelmesség: szolgaság, az őszinteség: képmutatás, a lemondás: uralomvágy, az Isten képére teremtett ember: parancesszóra mozgó gépezet. Maga az erkölcs nem cél, hanem csak eszköz. Ilyen kétnyelvű erkölestant a kereszténység nem ismer, nem tűr, az az evangelium szellemével homlokegyenest ellenkezik. A hol mégis ez lábra kapott: ott a kereszténység céljával, szellemével és irányával teljesen ellenkező érdekek befolyásolták a lelkeket s rontották meg az erkölcsiséget.

Nem csodálkozhatunk hát azon, hogy a Luther komoly lelkiismerete még a kolostorban sokszor ellentétbe jött e kifordított erkölcsi elvekkel, hogy később az által vélt az emberiségnek legnagyobb szolgálatot tehetni, ha az erkölcsi életnek új alapjait rakja le s a tökéletes életben új ösvényeket mutat. Valóban a reformatio az erkölcsi fogalmakat is megtisztította s az evangeliumnak megfelelően alakította át. Már az által, hogy az erkölcsi élet igazi területét nem e világon kívül, hanem a világban helyezte el, visszatért a Krisztushoz, a ki maga is nem szerzetes módjára valamely zárdában, hanem a világban, az emberek között élt és munkálkodott. A protestantismusként ez a lépése a reformatio alapelvéből: a hit által való megigazulásból következett. Idővel ez az alapelv szüntette meg a test és a lélek, az anyag és szellem dualismusát, mely a kath. erkölestan alapját teszi. A protestantismus szerint a hitnek megszentelő ereje van. Hitből származhatnak az élet legjobb és legnemesebb cselekedetei s a hit megszenteli az ember minden munkáját. Ugy a testi, mint a lelki munkásság kedves Isten előtt, ha az hitből származik. E felfogás mellett megszűnt a kettős

¹ Dr. Hase: „A Prot. Polemika kézikönyve.” II. k. 42. 1.

erkölcsiség lehetősége. A mint egy a hit, úgy egy az erkölcs is. A zárdában elmélkedő apácza nem kedvesebb Isten előtt, mint a gyermekeiért imádkozó édesanya. A kolostor magányában szemlélődő barát nem szerez nagyobb érdemet, mint az a földmives vagy iparos, ki véres verejték árán táplálja családját. Sőt a kolostor a bűn tanyájává változhatik át hit nélkül, míg az élet legközönségesebb munkamezőjén az erény legszebb virágai fejlődnek a hit sugarainak a behatása folytán. Így ingatta meg a reformatio a kolostorok fundamentumát.

A szerzetesi fogadalom, mely a kath. erkölcsiségnek legfelsőbb lépcsője, a protestantismus szerint fölösleges, ha őszinte; ha pedig nem őszinte, akkor erkölestelen. A ki őszintén, erős meggyőződésből adja át magát valamely célnak s elhatározása minden nap megújul lelkében, a külső fogadalom nélkül is elérheti célját. Ha pedig a pillanatnyi fölhevülésben tett szerzetesi fogadalom tart valakit meggyőződése ellenére a szerzetesi célok szolgálatában, akkor az illetőnek minden cselekedete erkölestelen, mert képmutatás. A protestantismus az ilyen kétnyelvűséget nem türi, mert szerinte „szívből származnak az élet cselekedetei“.

A szabadság, éppen úgy, mint az élet, Isten adománya. Senkinek sincs joga sem az egyikről, sem a másiktól lemondani, hanem kötelessége azokat a társadalom javára és Isten dicsőségére értékesíteni. A hol megszűnik a szabadság, ott ki van zárva az erény lehetősége. Az erényben való gyarapodás, a fokról-fokra haladás a protestans erkölcsi élet igazi célja.

Nem kell a történelemhez fordulnunk, hogy a protestantismusnak a különböző korokban ápolt élet-eszményét kimutassuk. Ez az eszmény csak egy, a melyet a Krisztus állított előnkbe: az *erkölcsi tökéletesség*. Ez az eszmény formált derék jellemeket, de maga soha sem alkalmazkodott a körülményekhez. Békében és háborúban, az üldöztetés és megpróbáltatás napjaiban mindig ez volt a legfőbb jó, a megközelítendő élet-eszmény. Ez az egyetlen méltó célja a ker. életnek s minden más ennek alája van rendelve. A protestans embert nem a jutalom reménye viszi az eszmény után, mert jó cselekedeteivel a jutalmát önmagukban találja meg. Protestans felfogás szerint szentek nincsenek s fölösleges jó cselekedetekkel senki sem dicsekedhetik, mert bármennyi jót tegyen valaki s bár-

milyen hűséggel szolgálja családját, hazáját, egyházát, mégis mindig elmondhatja Pál apostollal: „Nem hogy immár elértem volna a czélt, hanem igyekszem, hogy azt elérjem“. S ha vannak, a kik messze kiemelkednek embertársaik sorából, emelkedésük nem valamely fogadalomnak vagy elkülönített életnek tulajdonítható, hanem annak, hogy nekik az erkölesi erő talentuma nagyobb mértékben adatott. „A kinek pedig többet adtak, attól többet is kívánnak“. E tekintetben a kath. csodatévő szentekkel szemben teljes öntudattal hivatkozhatunk a Zwingli, Channing, Parker, Martineau és Kriza János-féle jellemekre, a kik a világban s a társadalomban élve, hittel és munkás szeretettel, megmutatták, hogy miképen lehet és kell igazi ker. életet élni, az erkölesi tökéletesség útján előre haladni, Isten és világ szolgálatát egyesíteni.

Ezekre alapítjuk amaz erős meggyőződésünket, hogy a Jézus szellemén alapuló erkölesi elvek a protestantismusban jutnak határozott kifejezésre, hogy ez elvek hatása alatt fejlődnek a valódi ker. jellemek, kiknek jelszavuk e krisztusi mondás: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes“, állandó eszményük: a tökéletes élet, a mély felé hittel és munkás szeretettel szabadon törekszenek.

VÁRI ALBERT.

A tordai unitarius gymnasium története.

Ez iskola, melynek multját és jelenét főbb vonásokban ismertetni szándékozom, sok tekintetben nevezetes; mert: *a)* Torda-Aranyos vármegyének ennél magasabb fokozatu tanintézete nem volt sem a multban, s nincs maiglan sem; mert: *b)* itt nyerte a vármegye intelligentiájának legnagyobb része első iskolai nevelését és ismereteit; mert: *c)* szervezete egészen különbözött s különbözik ma is minden hason intézettől; s mert: *d)* ez volt a tiszta unitarismus bölesője s ez a legelső tisztán unitarius tanintézet.

Alapítása egyidejű az unitarius vallás terjedésével Erdélyben. Torda az első városok közé tartozott, hol a reformatio tért foglalt. Azonban nemcsak elfogadta a felvilágosodás tanait, hanem az a dicsőség jutott osztályrészébe, hogy falai között és piaczi nagytemplomában tartatott 1557-ben az az országgyűlés, mely Európában legelőbb mondotta ki a vallás és lelkiismeret szabadságát és törvénybe iktatta, hogy mindenki azt a hitet követheti, a melyet akar.

Tudva van az is, hogy Tordára az első zsinat 1566. martius 15-ikére hivatott össze, a melyen Krisztusról az unitariusok értelme szerinti hitezikk megállapittatott. Ott a magyar nemzeti papok Blandrata György és Dávid Ferencz elnöklete alatt megjelentek és hitvallást adtak ki. Confessioual az apostoli hitformát fogadták el, mivel az Isten örök igéjével megegyezik, mivel mindazt a tant magában foglalja, a mi az üdvösségre szükséges és a melyben hitünk megnyugvást találhat.

Ennek az unitariusok értelme szerint megállapított keresztény tannak hirdetésére, mint két Tordában papokat és iskola-mestereket rendeltek. „Itt kezdődik az unitarius vallás hajnalnyilata Erdélyben“.

1568. január 6-án ugyancsak Tordán a következő szabadelvű törvényt hozták: „Urunk ő Felsége, a miként ennek előtte